

CHOWANNA

TOM
JUBILEUSZOWY

MODALNE ASPEKTY TREŚCI KSZTAŁCENIA

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

Nr indeksu 330566

CHOWANNA

TOM JUBILEUSZOWY

MODALNE ASPEKTY TREŚCI KSZTAŁCENIA

pod redakcją Wojciecha Kojsa

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor naczelny

Dr hab. Zbigniew Spendel

Recenzenci

Prof. zw. dr hab. Kazimierz Denek, prof. zw. dr hab. Stanisław Palka

Rada Naukowa

Prof. dr hab. Jerzy Brzeziński
Prof. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak
Prof. dr hab. Kazimierz Denek
Prof. dr hab. Tadeusz Frąckowiak
Prof. dr hab. Adam Frączek
Prof. dr hab. Stanisław Juszczyk
Prof. dr hab. Stanisław Kawula
Prof. dr hab. Wojciech Kojs
Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski
Prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński
Prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki
Prof. dr hab. Mieczysław Łobocki
Prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka
Prof. dr hab. Stefan Mieszalski
Prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski
Prof. dr hab. Czesław Nosal
Prof. dr hab. Irena Obuchowska
Prof. dr hab. Wincenty Okoń
Prof. dr hab. Stanisław Palka
Prof. dr hab. Karol Poznański
Prof. dr hab. Andrzej Radziewicz-Winnicki
Prof. dr hab. Bronisław Siemieniecki
Prof. dr hab. Tomasz Szkudlarek
Prof. dr hab. Bogusław Śliwerski
Prof. dr hab. Andrzej de Tchorzewski
Prof. dr hab. Janina Wyczasy

Kolegium Redakcyjne

Prof. dr hab. Teresa Borowska
Prof. dr hab. Barbara Kozusznik
Prof. UŚ dr hab. Katarzyna Popiołek
Prof. UŚ dr hab. Jan M. Stanik
Prof. dr hab. Adam Stankowski
Dr hab. Agnieszka Stopińska-Pająk
Prof. UŚ dr hab. Ewa Syrek
Prof. dr hab. Jerzy Zieliński

Sekretarz Redakcji

Dr Beata Pituła

www.chowanna.us.edu.pl

Adres Redakcji / Editorial Address
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu Śląskiego
41-126 Katowice, ul. M. Grażyńskiego 53
tel./fax (032) 258 94 82
e-mail: zbigniew.spendel@us.edu.pl

Spis treści

Wstęp (<i>Wojciech Kojs</i>)	5
--	---

WIESŁAW ANDRUKOWICZ Chowanna – w dwusetną rocznicę urodzin Bronisława F. Trentowskiego	9
---	---

Artykuły

Pojmowanie modalności

WOJCIECH KOJS Modalne aspekty edukacji i pedagogiki	23
--	----

WIESŁAW WALENTUKIEWICZ Logika modalna: analizy dla potrzeb dydaktyki	39
---	----

AGATA CABAŁA, JADWIGA OLEKSY Modalność w dydaktyce – wybrane zagadnienia, problemy	47
---	----

Modalnościowe aspekty systemów edukacji

STANISŁAW JUSZCZYK Aspekty modalnościowe edukacji medialnej	55
--	----

WANDA WORONOWICZ Edukacja refleksyjna w świetle koncepcji inteligencji społecznej	69
--	----

JOLANTA SZEMPRUCH W poszukiwaniu idei podmiotowości relacji edukacyjnych rodziny i szkoły	79
--	----

WIESŁAW ANDRUKOWICZ Różnorodnia, czyli (po)nowoczesna koncepcja dydaktyki komplementarnej Bronisława F. Trentowskiego	91
---	----

HANNA LANGER, AGNIESZKA BAJOR Modele współpracy bibliotek szkolnych i pedagogicznych na rzecz edukacji ustawicznej nauczycieli bibliotekarzy	111
--	-----

IWONA SAMBORSKA, ADAM SAMBORSKI Edukacja wobec wyzwań gospodarki opartej na wiedzy	127
---	-----

ALEKSANDRA MINCZANOWSKA Paradygmat edukacji podmiotowej w kontekście analiz modalnościowych	141
--	-----

Statyczne i dynamiczne aspekty treści kształcenia

EUGENIUSZ PIOTROWSKI Rola treści kształcenia w procesie nauczania	153
--	-----

MARIA KOZIELSKA	
Style nauczania akademickiego w aspekcie treści kształcenia	161
URSZULA MORSZCZYŃSKA	
Tekst w działaniu pedagogicznym	173
MACIEJ BERNASIEWICZ	
Treści kształcące w popkulturze	183
KATARZYNA HERDA	
Nieco inne spojrzenie na treści kształcenia	195

Pytania i modyfikacje treści w komunikacji edukacyjnej

EUGENIA ROSTAŃSKA	
Edukacyjne odniesienia modalnych aspektów porozumiewania się w rozmowie dziecka i dorosłego	207
BEATA OELSZLAEGER	
Zmiana stopnia pewności podmiotu względem posiadanych i odbieranych informacji w toku kształcenia (wybrane aspekty analizy samorzutnych pytań i stwierdzeń uczniów klas młodszych)	221
JOLANTA GABZDYL	
O modalności (nauczycielskich) pytań i poleceń	239
EWA KOCHANOWSKA	
Modalny wymiar zadań typu „dlaczego” w edukacji wczesnoszkolnej	259
AGNIESZKA HOLEWA	
Modalność wyjaśnień w kontekście procesu kształtowania postaw dzieci w wieku przedszkolnym	277

Edukacyjne aspekty modalności znaku i znaczenia

URSZULA SZUŚCIK	
Modalność językowa (werbalna) i modalność rysunkowa dziecka a kształtowanie się znaku plastycznego w jego twórczości	285
ANNA ŁOBOS	
Słowo i muzyka w <i>Śpiewniku dla dzieci</i> – wpajanie postaw i przekazywanie dziedzictwa narodowego najmłodszym u schyłku XIX wieku	297
RAFAŁ KOJS	
Konieczność, możliwości i powinności w grach dydaktycznych	307
JOANNA SKIBSKA	
Modalność znaku	321

Wstęp

„Chowanna” jako czasopismo Instytutu Pedagogicznego w Katowicach została powołana w roku 1928, a jej pierwszy, podwójny zeszyt ukazał się na początku 1929 roku. Inicjatorzy tego naukowego i edukacyjnego zdarzenia oraz pomysłodawcy nazwy periodyku nawiązali do idei i tytułu dzieła Bronisława Ferdynanda Trentowskiego *Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży* (Poznań 1842).

W ubiegłym roku minęła 200 rocznica urodzin autora tego dzieła, jednego – jak to stwierdził m.in. Stefan Wołoszyn – z najwybitniejszych polskich pedagogów. W bieżącym roku minie 140 rocznica jego śmierci. Warto też zauważyć, że od powołania „Chowanny” upłynęło już 80 lat.

W przedstawionym Czytelnikowi tomie tegoż czasopisma związane z tymi faktami idee zostały wyeksponowane w artykułach Profesora Wiesława Andrukowicza. Z niektórymi poglądami Bronisława Trentowskiego pośrednio związane są – poprzez podjęte kwestie modalności – inne zamieszczone w nim teksty. Problematyka modalnych aspektów kształcenia osadzona jest bowiem w aktywności człowieka, jego nieustannym, wszechstronnym i twórczym rozwoju, a taki właśnie wymóg względem wychowania stawiał Trentowski. Wskazywał on na konieczność kształtowania Polaków jako ludzi czynów mądrych, czynów wyrosłych z jaźni (ciała i duszy). Wychowanie – jego zdaniem – ma prowadzić do ukształtowania wolnych, silnych, mądrych, światłych i samodzielnych indywidualności, zdolnych do wydawania własnych sądów i samodzielnego działania; do wydobycia sił tkwiących w jednostkach. Wskazany celom odpowiadały właściwe im zasady, środki oraz metody wychowania i nauczania. Oświatę traktował specyficznie – jako przejaw samodzielności i wolności wychowanka¹.

Potrzeba wyartykułowania modalnych aspektów edukacji wyrasta – najogól-

---

¹ Szeroko i wnikliwie pisze o tych zagadnieniach W. Andrukowicz w zamieszczonych w tym tomie artykułach, zwłaszcza w opracowaniu *Różnójednia, czyli (po)nowoczesna koncepcja dydaktyki komplementarnej Bronisława F. Trentowskiego*.

niej rzecz ujmując – z dokonujących się przemian cywilizacyjnych oraz wynikających z nich zagrożeń i szans współczesnego człowieka. Potrzebę taką stwarzają zarówno osiągnięcia nauki i techniki, związane z nimi globalne przemiany systemów gospodarczych, kulturowych, ochronnych, militarnych oraz aksjologicznych (waluacyjnych), jak i przemiany w zakresie i sposobie postrzegania oraz przeżywania zagrożeń. W znaczących opracowaniach z zakresu filozofii, antropologii kultury, socjologii, ekonomii, psychologii i pedagogiki dobitnie wskazuje się m.in. na konieczność uwzględnienia w edukacji kształtowania – już od wczesnego dzieciństwa każdej jednostki – samodzielnego rozpoznawania zagrożeń i radzenia sobie z nimi, a także rozpoznawania, stwarzania i wykorzystywania szans. Oznacza to kształtowanie systemów poznawczo-wolicjonalnych i aksjologicznych człowieka, zdolnych do wieloaspektowego postrzegania otaczającej go rzeczywistości, do uwzględniania w swym postępowaniu „świata wielu możliwości” czy też „wielu światów i wielu możliwości”.

Pojęcie modalności najczęściej odnoszone jest do sfery języka i logiki, szczególnie do tzw. zdań modalnych ujmujących konieczne i możliwe stany rzeczy. Wiedza i umiejętności z tego zakresu pozwalają określić – mniej lub bardziej precyzyjnie – pewne cechy i fragmenty naszej aktywności oraz jej kontekstu. Niebываły rozkwit nauk o języku i logik modalnych oraz uzyskane w tych dziedzinach wyniki zdają się wskazywać na możliwości wydatnego zwiększenia potencjału poznawczego człowieka, a tym samym wydatnego poszerzenia możliwości wnikliwego postrzegania i przeżywania głębi tego, co jest i co istnieje, a tym samym wzbogacania szans radzenia sobie z przeciwnościami losu.

Szeroko pojmowana modalność stanowi własność nie tylko zdań, ale przede wszystkim własność rzeczywistości: nieustannych jej przekształceń i manifestacji trybów, form i sposobów tych przekształceń; jest procesem, ale także wynikiem procesu. Modalności odkrywamy i wyrażamy za pomocą stosownego języka. Dla edukacji i nauk pedagogicznych szczególnie ważny wydaje się nie tylko fakt, iż są one modalnościami, ale również to, że są modelowane za pomocą określonych modalności. Wiedza o modalności i związane z nią umiejętności umożliwiają zarówno poznanie oraz rozumienie świata (światów), jak i jego kształtowanie.

W odniesieniu do nauki, a więc także dyscyplin badających procesy edukacji, należy zauważyć, iż od początku swego istnienia, w swej filozoficznej postaci jako specyficznej formie aktywności poznawczej człowieka, bada ona różne modalności, sama będąc jej pewnym przejawem. Wypracowuje określony język i posługuje się nim, niekoniecznie wprost zaznaczając, że chodzi o modalności. Dopiero analiza treści nazw poszczególnych procesów poznania naukowego i ich wyników oraz analiza przedmiotów badań wskazują, że mamy do czynienia z modalnościami. Z tego można wnosić, iż wiedza o niej stanowi fundament wszystkich wyróżnionych dyscyplin naukowych, również fundament edukacji.

Zgromadzone w prezentowanym tomie „Chowanny” artykuły zostały ujęte w pięciu grupach, przy czym niektóre kwestie w nich zawarte są przywoływane

w poszczególnych działach i artykułach kilkakrotnie. Uwaga ta dotyczy szczególnie eksplikacji najczęściej używanych w tekście pojęć.

Tom otwiera artykuł okolicznościowy. Po nim, w pierwszej grupie, zawarte zostały trzy teksty z dominacją analizy sposobów pojmowania kategorii modalności i treści. Druga grupa obejmuje siedem artykułów dotyczących systemów edukacji oraz ich zewnętrznych i wewnętrznych modalności, czyli zdarzeń wywoływanych przez systemy oraz zdarzeń zachodzących w systemach. Dominuje w nich całościowe spojrzenie na wyróżniony system edukacji medialnej, refleksyjnej, dydaktycznej, bibliotecznej, gospodarczej. Kolejnych pięć artykułów odnosi się do statycznych i dynamicznych aspektów treści kształcenia, następne, wchodzące w skład czwartej części – pytań i modyfikacji treści w komunikacji edukacyjnej. Problematyka modalnych aspektów znaku i znaczenia omawiana jest głównie w czterech artykułach tworzących piątą, ostatnią część.

Biorąc pod uwagę wartość i znaczenie omawianych w niniejszym zbiorze zagadnień – wskazywanych zarówno w literaturze przedmiotu, jak i prezentowanych przez poszczególnych Autorów – można mniemać, że staną się one dla Czytelników inspiracją twórczego kształtowania swej pracy i edukacji (auto-edukacji).

Wojciech Kojs

Nr indeksu 330566
PL ISSN 0137-706X
(wersja drukowana)
ISSN 2353-9682
(wersja elektroniczna)

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Redaktor
BARBARA MALSKA
OLGA NOWAK

Projekt okładki i szaty graficznej
BEATA MAZEPA-DOMAGAŁA

Korektor
LIDIA SZUMIGAŁA

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 20,75. Ark. wyd. 22,0. Papier
offset. kl. III, 90 g

Cena 30 zł (+ VAT)

Oficyna Wydawnicza WW
ul. Mieszka I 15, 40-877 Katowice

Zasady opracowania materiałów

1. Redakcja przyjmuje teksty nigdzie dotąd nie publikowane.
2. Nadsyłane prace będą recenzowane, a następnie omawiane na posiedzeniach Redakcji, która podejmie decyzję w sprawie zakwalifikowania ich do druku. O decyzji Redakcji Autor zostanie poinformowany. W przypadku niezakwalifikowania artykułu do druku zostanie on zwrócony Autorowi. (Prace realizowane między innymi w ramach grantu powinny być opatrzone informacją o rodzaju, numerze i tytule problemu badawczego).
3. Objętość tekstu nie może przekraczać 16 stron maszynopisu, łącznie z bibliografią, przypisami, tabelami, rysunkami. Wyjątek od tej zasady stanowią jedynie artykuły zamówione.
4. Materiały przekazane do redakcji powinny zawierać:
  - komputerowy wydruk tekstu wraz z dyskietką, ewentualnie maszynopis tekstu (znormalizowany, w dwóch egzemplarzach) wraz z bibliografią (uporządkowaną alfabetycznie, w układzie nazwisko/data),
  - tabele, rysunki (wydruk oraz dyskietka, ewentualnie wykonane starannie na kalce technicznej, opisane, w jednym egzemplarzu),
  - streszczenia w języku polskim i w języku angielskim,
  - przypisy: bibliograficzne (podane w tekście głównym, umieszczone w nawiasach w układzie nazwisko/data), rzeczowe (opatrzone cyfrą odpowiadającą numeracji ciągłej przypisów w tekście głównym, napisane na oddzielnej stronie),
  - informacje o Autorze (imię i nazwisko, tytuł, stopień naukowy i zawodowy, specjalność, stanowisko i miejsce pracy, aktualnie pełnione funkcje w stowarzyszeniach i towarzystwach krajowych i zagranicznych, adres do korespondencji, adres domowy, numer telefonu).

WARUNKI PRENUMERATY

Warunkiem regularnego otrzymywania „Chowanny” jest złożenie zamówienia na prenumeratę roczną. Cena każdego z tomów wynosi 30 zł.

Zamówienia prosimy wysyłać pod adresem:

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
UL. BANKOWA 12B, 40-007 KATOWICE
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl
tel. (032) 359-15-70

Bieżące numery można nabywać bezpośrednio w księgarni Wydawnictwa ul. Bankowa 12 (budynek rektoratu).

Subscription orders for all the magazines published in Poland available through the local press distributors or directly through the

Foreign Trade Enterprise
ARS POLONIA
Krakowskie Przedmieście 7, 00-950 Warszawa, Poland
Bank Account: Bank Handlowy SA w Warszawie 201061-710-1310

Księgarnia Wysyłkowa
„LEXICON”
Maciej Woliński
skrytka pocztowa 957, 00-950 Warszawa 1
tel./fax (022) 625-01-29, (022) 648-41-23
e-mail: lexicon@medianet.pl

KOLPORTER SA
ul. Strycharska 6
25-659 Kielce

CHOWANNA 2009, TOM JUBILEUSZOWY • MODALNE ASPEKTY TREŚCI I KSZTAŁCENIA

Cena 30 zł